

КРИГА СКРЕСЛА

Становище ЛГБТ в Україні у 2015 р.

Правозахисний ЛГБТ Центр «Наш світ»
Рада ЛГБТ організацій України

КРИГА СКРЕСЛА

Становище ЛГБТ в Україні у 2015 р.

Київ
2016

УДК 316.647.82-055.3(477)"2015"
ББК 87.7(4Укр)
К82

К82 Крига скресла. Становище ЛГБТ в Україні у 2015 р. / Центр «Наш світ». – К.:
Центр «Наш світ», 2016. – 32 с.

УДК 316.647.82-055.3(477)"2015"
ББК 87.7(4Укр)

У публікації представлено інформацію, що відображає соціальне, правове та політичне становище ЛГБТ (лесбійки, геї, бісексуали і трансгендери) в Україні у 2015 р. Наведено дані та здійснено аналіз ситуації з питань, пов'язаних з правами та інтересами ЛГБТ, у законодавстві, суспільно-політичному житті, громадській думці, надано приклади випадків дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації та інше.

Укладачі: Андрій Кравчук, Олександр Зінченков
Керівник проектів Центру «Наш світ»: Андрій Маймулахін

Автори висловлюють щире подяку ВГО "Гей-альянс Україна", ГО "Асоціація ЛГБТ ЛіГА", ВГО "Гей-Форум України", окремим ЛГБТ активістам, а також всім активним учасникам електронних розсилок і фейсбук-груп, які збирають і обмінюються актуальною інформацією про різні аспекти становища ЛГБТ в Україні.

Звіт підтримано Всеукраїнською спілкою "Рада ЛГБТ-організацій України".

Звіт "Крига скресла. Становище ЛГБТ в Україні у 2015 р." підготовлений Центром "Наш світ" у рамках проекту "Підтримка прав людини та верховенства права для ЛГБТ людей в Україні", який реалізується у співпраці з Норвезьким Гельсінським Комітетом та фінансується Міністерством закордонних справ Норвегії.

Правозахисний ЛГБТ Центр «Наш світ»

Поштова адреса: а/с 173, м. Київ, 02100
Телефон/факс офісу в Києві: +38 044 2963424
E-mail: coordinator@gay.org.ua
Вебсайт: <http://www.gay.org.ua>
Facebook: <https://www.facebook.com/nashmircenter>

Рада ЛГБТ-організацій України

Поштова адреса: а/с 173, м. Київ, 02100
Телефон (секретар Ради): +38 050 3155457
Телефон/факс: +38 044 2963424
E-mail: info@lgbt-rada.org.ua
Вебсайт: <http://lgbt-rada.org.ua>

© Центр "Наш світ", Київ, 2016

При використанні матеріалів посилання на Центр "Наш світ" є обов'язковим.

Цей звіт (українською та англійською мовами) розміщено на вебсайті Центру "Наш світ".

Зміст

Резюме	1
1. Законодавство і судочинство.....	3
2. Державні та правоохоронні органи, місцеве самоврядування.....	6
3. Політика.....	8
4. Мас-медіа і суспільство.....	12
5. Церкви та релігійні організації	14
6. ЛГБТ спільнота	16
7. Дискримінація і насильство проти ЛГБТ.....	20
7.1. Дії на ґрунті ненависті щодо ЛГБТ.....	20
7.2. Стосунки з правоохоронними органами	22
7.3. Судочинство	23
7.4. Зайнятість	23
7.5. Освіта	23
7.6. Охорона здоров'я	24
7.7. Доступ до товарів і послуг.....	24
8. Становище на окупованих територіях	25
9. Висновки та рекомендації	26
10. Методика та автори звіту.....	28

РЕЗЮМЕ

Хоча з самого початку 2015 року тривали розробка та громадське обговорення важливих законодавчих і політичних документів, які безпосередньо торкалися проблем та інтересів ЛГБТ, лише насамкінець року, з надвеликими зусиллями і через безперервний тиск західних партнерів України, відбулося ухвалення першого українського законодавчого акта, який прямо забороняє дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності (СОГІ).

Діяльність ЛГБТ спільноти та необхідність виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань спонукали українську владу у 2015 році звернути увагу на проблеми ЛГБТ та висловити своє ставлення до них. Відповідні висловлювання та дії представників органів держави та місцевого самоврядування були суперечливими, інколи діаметрально протилежними, однак, чи не вперше за історію незалежної України продемонстрували не тільки притаманну нашому суспільству гомофобію, але й сучасний європейський підхід до вирішення цих проблем.

На відміну від попередніх років, у 2015 традиційні гомофобні висловлювання та дії представників провідних українських політичних сил зіткнулися з протилежними, дружніми до ЛГБТ, думками та діями не менш помітних політиків. Президентська партія Блок Петра Порошенка стала першою політичною силою в українському парламенті, яка задекларувала і досить-таки послідовно дотримується політики захисту рівних прав для ЛГБТ.

Дві головні ЛГБТ події 2015 року в Україні – проведення Маршу рівності у Києві та ухвалення парламентом антидискримінаційної поправки до трудового законодавства – привернули велику увагу вітчизняних мас-медіа та широкого загалу. Це сприяло розгортанню суспільної дискусії, насамперед, щодо необхідності та глибини реформування українського суспільства стосовно ЛГБТ питань у руслі європейської інтеграції. Якщо ЗМІ продемонстрували тенденцію збереження та розвитку досить адекватного підходу до висвітлення ЛГБТ тематики, то дискусії у пресі та інтернеті виявили, що процес поступового зниження упередженості та підвищення рівня толерантності і розуміння обговорюваних питань розгортається й серед української громадськості в цілому.

Великі українські церкви та релігійні об'єднання залишаються головним – фактично, єдиним суспільно важливим – джерелом підтримання і поширення гомофобних упереджень, а також розпалювання ворожнечі та підтримки дискримінації проти ЛГБТ в Україні. Останніми роками вони намагалися якомога далі дистанціюватися від ЛГБТ проблем, особливо на тлі процесу європейської інтеграції України. Саме так вони поводитися і на початку 2015 року – наприклад, у ситуації навколо проведення Маршу рівності в Києві, – але реальна "загроза" ухвалення законодавчих положень, які би захистили українців від дискримінації за ознаками СОГІ, примусила їх різко у другій половині року підвищити свою активність і гомофобну риторичку.

Українська ЛГБТ спільнота, яка останніми роками стає все помітнішою, наразі стикнулася з новими викликами, головними з яких є різке зростання гомофобного насильства та скорочення фінансування ЛГБТ ініціатив з боку донорів, а надто у сфері боротьби з ВІЛ/СНІД серед чоловіків, які мають секс з чоловіками (ЧСЧ). Чималий вплив на зростання помітності та суспільного інтересу до ЛГБТ питань мали проведення Маршу рівності у Києві та його заборона в Одесі, ухвалення антидискримінаційної поправки до Кодексу законів про працю, а також висвітлення у ЗМІ питань щодо захисту прав ЛГБТ, поширення одностатевих шлюбів і т.ін. у країнах Заходу.

У 2015 р. в Україні Центром "Наш світ" був задокументований 71 випадок дій (інцидентів і злочинів) на ґрунті гомофобії та трансфобії, дискримінації та інших порушень прав ЛГБТ. Найбільша кількість випадків була задокументована у Києві (17), Одесі (12), Запоріжжі та області (11), Дніпропетровську та області (8), Житомирі та області (6) і у Харкові та області (5). Крім цього, по 2 випадки було зафіксовано в Івано-Франківську, Чернівцях і Винниці та по 1 випадку у Львові, Херсоні, Черкасах, Чернігівській, Полтавській областях і в окупованому Луганську.

Територія України, окупована російськими військами та найманцями (тобто, Крим і південна частина Донецької та Луганської областей), залишається зоною беззаконня та свавілля. Становище ЛГБТ на цій території відразу після її окупації стало нестерпним, і за останній рік ситуація тільки погіршувалась.

З ухваленням Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року українська влада взяла на себе зобов'язання щодо вироблення законодавства і державних політик, які би поклали край дискримінації та нерівності ЛГБТ людей в Україні. Нам залишається лише побажати досягнення намічених цілей, а також офіційного прийняття всіх тих законодавчих документів, підготовка яких передбачена у цьому Плані.

1. Законодавство і судочинство

Хоча з самого початку 2015 року тривали розробка та громадське обговорення важливих законодавчих і політичних документів, які безпосередньо торкалися проблем та інтересів ЛГБТ, лише насамкінець року, з надвеликими зусиллями і через безперервний тиск західних партнерів України, відбулося ухвалення першого українського законодавчого акта, який прямо забороняє дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності (СОГІ).

Ним став Закон України "Про внесення зміни до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу", яким до статті 2¹ Кодексу законів про працю додається низка захищених ознак, зокрема, вищезгадані СОГІ (сексуальна орієнтація та ґендерна ідентичність). Важко переоцінити важливість цієї законодавчої новели – вона стала першим суттєвим кроком до здобуття ефективної рівності ЛГБТ в Україні після скасування кримінальної відповідальності за добровільний секс між чоловіками у 1991 році, і вона була ухвалена, незважаючи на шалений опір впливових українських церков.

Відразу слід зауважити, що ця поправка була внесена саме до чинного Кодексу законів про працю України (КЗпП), який, здебільшого, зберігся ще з радянських часів і має у близькому майбутньому бути замінений на новий Трудовий кодекс. Кабінет міністрів України так і не внес на розгляд Верховної Ради свій проект цього кодексу, який був розроблений ще рік тому і містив заборону на дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації (але не ґендерної ідентичності). Незадовго до прийняття згаданої поправки до КЗпП, парламент ухвалив у першому читанні проект Трудового кодексу авторства декількох народних депутатів, який не містить згадки про СОГІ. Таке екстрене ухвалення поправки до старого кодексу, який досить скоро має втратити чинність, пояснюється тим, що Верховна Рада відчайдушно намагалася встигнути виконати зобов'язання України за Планом дій з лібералізації візового режиму між Україною та ЄС, оцінка реалізації якого мала бути здійснена у грудні 2015 року. Через те, що після ухвалення проекту Трудового кодексу у першому читанні зміни до нього можуть бути внесені тільки під час другого читання, до якого він має бути обговорений у парламентських комітетах, депутати не мали фізичної змоги встигнути внести потрібні поправки до нового документа та ухвалити його в цілому, хоча на початок грудня 2015 року відповідна пропозиція вже була готова та зареєстрована для обговорення на найближчій сесії парламенту.

Натомість усі численні рекомендації громадських та міжнародних організацій щодо згадки про проблеми ЛГБТ у Національній стратегії у сфері прав людини були послідовно проігноровані спочатку Міністерством юстиції, яке розробляло урядовий проект, а потім Адміністрацією Президента, яка підготувала остаточний варіант, що був 25 серпня 2015 року затверджений президентським указом № 501/2015. 23 листопада український уряд затвердив План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, проте з незрозумілих причин він був оприлюднений тільки насамкінець 2015 року. Громадськість взяла активну участь у розробці цього документа Міністерством юстиції, і до нього потрапили майже всі пропозиції українських правозахисних та ЛГБТІ організацій – він навіть містить пункти про вивчення проблеми інтерсексуальності. Крім того, План дій, зокрема, передбачає:

- розробку законодавства, яке заборонить дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності (СОГІ) в усіх сферах життя, що регулюються законом;
- розробку законодавства про реєстроване партнерство для одностатевих пар;
- розробку нового порядку зміни (корекції) статевої належності для трансґендерів;
- врахування мотивів ненависті за ознаками СОГІ як обтяжливих обставин у Кримінальному кодексі;

- зняття заборони на всиновлення дітей для трансгендерних осіб.

Варто зауважити, що навіть повне виконання цього плану не означатиме автоматичне внесення всіх необхідних змін до українського законодавства – це вже буде залежати від Верховної Ради, – але ухвалення такого несподівано прогресивного документа, принаймні, демонструє докорінну зміну політики українського уряду, який з моменту проголошення незалежності України послідовно намагався ігнорувати всі пропозиції щодо прав та інтересів ЛГБТІ українців.

За 2015 рік українські трансгендери виграли три судових позови проти Міністерства охорони здоров'я України, якими оскаржувалися певні вимоги наказу № 60 від 03.02.2011 р., що регулює питання зміни статевої належності. Хоча всі ці рішення були оскаржені з боку МОЗ в апеляційній інстанції. Водночас, за інформацією від трансгендерних активістів, у міністерстві почалася робота над новим документом, який має замінити згаданий наказ. Розробка цього документа відбувається за певної участі самих трансгендерів, і є надія, що він відповідатиме сучасним поглядам і вже не буде містити ті положення чинного наказу, які викликають критику з приводу порушення прав та інтересів трансгендерних осіб.

Крім згаданого наказу МОЗ, українське законодавство досі зберігає декілька положень, відверто дискримінаційних щодо ЛГБТ. Зокрема, статті Сімейного кодексу 74 "Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі" та 91 "Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою", а також стаття 211 "Особи, які можуть бути усиновлювачами" відверто дискримінують де-факто подружні одностатеві пари порівняно з аналогічними різностатевими. Відсутність в Україні будь-якої правової форми визнання одностатевих сімейних пар взагалі ставить їх у нерівне становище порівняно з гетеросексуальним подружжям. Також зберігається дискримінаційна заборона на всиновлення дітей для трансгендерів (наказ МОЗ № 479 від 20.08.2008 р. "Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем"). Кримінальний кодекс України вважає обтяжливими обставинами при скоєнні злочинів лише мотиви расової, національної чи релігійної ворожнечі, а також забороняє розпалювання такої ворожнечі та ненависті лише за цими ознаками, цілком ігноруючи мотиви ворожнечі за ознаками сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності. 10 листопада 2015 року Червонозаводський районний суд м. Харкова, розглядаючи справу про вбивство чоловіка-гея, у своєму вирокі фактично зауважив, що мотив гомофобії не вважається обтяжливою обставиною при скоєнні злочину, і призначив злочинцю термін покарання у вигляді 8 років позбавлення волі – лише на 1 рік вище мінімуму, передбаченого статтею 115 Кримінального кодексу України.¹ Якби аналогічне вбивство було здійснене за мотивами релігійної, національної або расової ненависті, мінімальний термін покарання складав би 10 років.

Робоча група з прав людини у складі Конституційної комісії, яка зараз створює проект нової Конституції України, після довгої дискусії за участі фахових юристів і громадських активістів, врешті-решт вирішила не згадувати явним чином сексуальну орієнтацію та ґендерну ідентичність серед захищених від дискримінації ознак у статті 42 "Заборона дискримінації" проекту Конституції. Голова цієї Робочої групи професор Володимир Буткевич, однак, пообіцяв, що це питання буде знову розглянуте в процесі реформування українського антидискримінаційного законодавства. На нашу думку, позитивним вже є сам факт публічного та детального обговорення цієї проблеми на такому рівні, хоча ми й не можемо погодитися з рішенням не згадувати СОГІ у списку захищених ознак, нехай навіть і відкритому. З іншого боку, не можна не привітати вироблене Робочою групою ґендерно-нейтральне формулювання статті 28 проекту Конституції України "Право на шлюб"

¹ Чумак Ю., *Обтяжуючих покарання обставин судом не встановлено*, 23.11.2015, www.khpg.org

("Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї"), яке, в принципі, дозволяє у майбутньому розширити дію цього правового інституту на одностатеві сімейні пари.²

² Конституційна комісія, *Проект Розділу II Конституції, підготовлений Робочою групою з прав людини станом на 10.07.2015, 11.07.2015, constitution.gov.ua*

2. ДЕРЖАВНІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Діяльність ЛГБТ спільноти та необхідність виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань примусили українську владу у 2015 році звернути увагу на проблеми ЛГБТ та висловити своє ставлення до них. Відповідні висловлювання та дії представників органів держави та місцевого самоврядування були суперечливими, інколи діаметрально протилежними, однак, чи не вперше за історію незалежної України, продемонстрували не тільки притаманну нашому суспільству гомофобію, але й сучасний європейський підхід до вирішення цих проблем.

Вже традиційно з усіх державних інституцій найбільшу увагу до проблем ЛГБТ приділяє Уповноважений ВРУ з прав людини Валерія Лутковська. У 2015 році щорічний звіт Уповноваженого про стан прав людини в Україні містив цілий розділ про дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Хоча Валерія Лутковська підтримала позицію українського уряду про недоцільність згадування ЛГБТ у Національній стратегії з прав людини, вона у грудні 2015, спільно з Українською Гельсінською спілкою з прав людини, звернулася до прем'єр-міністра з вимогою нарешті оприлюднити ухвалений План дій з реалізації цієї стратегії та не допустити принципових змін у його тексті, узгодженому з громадськими організаціями. Представники Секретаріату Уповноваженого також брали участь у підготовці та проведенні численних заходів ЛГБТ організацій.

Чи не вперше в історії незалежної України про права ЛГБТ публічно висловився глава держави – коментуючи проблеми з проведенням 6 червня 2015 року Маршу рівності у Києві, президент Петро Порошенко зауважив: "Я ставлюся до Маршу рівності як християнин і як президент-європеєць. Це поєднані речі. Я не буду в ньому брати участь, але я не бачу жодних підстав, щоб хтось йому перешкодив, бо це є конституційне право кожного українського громадянина [...] Я маю свої християнські цінності, на яких виховувався я, виховуються мої діти, але я не поділяю обурення тих чи інших політичних сил, які хочуть на цьому зробити собі піар, це не справа для піару насправді". Можливо, саме позиція президента України примусила київську владу та міліцію все ж таки забезпечити проведення цього заходу.

Особливу увагу керівники держави у 2015 році приділили забороні одностатевих шлюбів в Україні. Про це, зокрема, 12 листопада відкрито висловився голова парламенту Володимир Гройсман після внесення поправки до трудового законодавства про заборону дискримінації за ознаками СОГІ: "Ми виступаємо з вами за сімейні цінності, і ні в якому разі, – я чую якісь фейки, які говорять про те, що в Україні можуть бути хоч якісь одностатеві шлюби. Не дай Бог, щоб це відбулось, і ми ніколи це не будемо підтримувати [...] Ми говорили сьогодні з прем'єр-міністром – і очевидно, що нам потрібно утверджувати сімейні цінності".³ Фактично про те саме говорив і згаданий прем'єр-міністр Арсеній Яценюк під час своєї зустрічі 16 вересня з представниками Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій: "Змін до Конституції України, які б підривали основи духовності та моралі, не буде!"⁴

Голова Київської міської держадміністрації і мер Києва Віталій Кличко у 2015, як і у попередньому році, вирішив, що проведення Маршу рівності є не на часі та закликав організаторів "утриматися від проведення таких заходів".⁵ За повідомленнями ЛГБТ активістів, правозахисників та іноземних дипломатів, які брали участь у перемовинах з керівництвом Київського управління МВС, ті, хоч і не відмовлялися забезпечувати охорону Маршу рівності категорично, як це було у 2014 році, були настроєні вкрай недружньо та наполегливо рекомендували організаторам його скасувати. "Головний меседж, який всі хотіли донести – "я зроблю все можливе, аби ви цього не зробили, бо

³ Українська правда, Рада проголосувала безвізову антидискримінаційну поправку, 12.11.2015, www.pravda.com.ua

⁴ Інститут релігійної свободи, Яценюк: Не буде змін до Конституції, які б підривали духовність чи мораль, 16.09.2015, www.irs.in.ua

⁵ Кличко закликав політичні сили і громадські організації не розпалювати ворожнечу та не провокувати чергового протистояння в Києві, 04.06.2015, kiev.klichko.org

мені це не подобається". Потім почалось: "Я не хочу, щоб мої діти це бачили". І це казав мені службовець досить високого рангу в міліції. А потім приводить на зустріч людей, які погрожують, аби організатори відмовились від заходу", – розповіла одна з організаторок Маршу Руслана Панухник.⁶ Врешті-решт, вельми неохоче керівництво київської міліції погодилося забезпечити охорону заходу буквально за день до назначеної дати проведення Маршу – скидається на те, що непереборним аргументом, який примусив їх змінити своє ставлення, були слова президента Порошенка, процитовані вище у цьому розділі.

Незважаючи на достатні сили та час для розробки плану охорони цього заходу, міліція все ж таки не змогла завадити нападу з боку організованих гомофобних груп на його учасників, цілком проігнорувала охорону учасників, які розходилися після проведення маршу, та, за повідомленнями, вкрай недбало розслідує дії нападників. Під час нападів, вочевидь, ультраправих націоналістів постраждали щонайменше 10 учасників та 5 правоохоронців. Мер Києва Віталій Кличко засудив напад на мирну ходу та пообіцяв особисто проконтролювати, щоби злочинці були жорстко покарані.⁷

На відміну від київської влади, яка не намагалася заборонити ЛГБТ форум "КиївПрайд 2015", мерія Одеси відмовилася розглядати повідомлення про проведення ЛГБТ фестивалю "ОдесаПрайд 2015", а Виконавчий комітет Одеської міської ради звернувся до Одеського окружного адміністративного суду з метою його заборони. Як причину для заборони всього фестивалю одеська влада назвала негативні настрої в суспільстві щодо заходів ЛГБТ і можливість вуличних заворушень. Незважаючи на явну протизаконність вимог позивача, 13 серпня суд частково їх задовільнив, заборонивши проведення в Одесі Маршу рівності, однак відмовивши у забороні інших заходів у рамках фестивалю.⁸

Міська влада Миколаєва також намагалася через суд заборонити проведення публічного ЛГБТ заходу – велопробігу по вулицях міста, який був організований Асоціацією ЛГБТ "ЛіГА" – але у цьому випадку суд відмовився обмежувати право громадян на мирні зібрання.⁹

За багатьма повідомленнями від громадських активістів, за останній рік у деяких українських містах на службу в міліцію/поліцію поступило чимало осіб, які сповідують гомофобні погляди та схильні радше покривати злочини проти ЛГБТ, ніж допомагати у захисті від них. Так, у серпні 2015 року міліція у Кривому Розі відмовилася задокументувати гомофобний напад на закриту гей-дискотеку, а один з нападників відверто вихвалявся своїми знайомствами у міліції, яку він, за його словами, сам і викликав задля припинення цього заходу.¹⁰ Здається, керівництво органів внутрішніх справ не вважає, що такі працівники становлять якусь проблему – наприклад, курсант нової патрульної поліції у Львові, який відверто виказав свої вкрай гомофобні погляди та агресивні наміри під час навчання, як виявилось, не був відрахований після рапорту його викладача про професійну непридатність цього кандидата, а успішно завершив навчання і був зарахований на службу.¹¹

⁶ Центр інформації про права людини, *Міліція відмовляє організаторів від проведення акцій через безпеку*, 17.07.2015, humanrights.org.ua

⁷ Київська міська державна адміністрація – офіційний Інтернет-портал, *Віталій Кличко вимагає покарати провокаторів, які влаштували сутички на "Марші рівності"*, 06.06.2015, kievcity.gov.ua

⁸ УНІАН, *Одеський суд заборонив проведення маршу ЛГБТ, запланованого на 15 серпня*, 13.08.2015, www.unian.ua

⁹ Преступности.нет, *Суд отказал николаевскому исполкому в запрете проводить представителям ЛГБТ велопробег в центре города*, 04.09.2015, news.pn

¹⁰ Гей-Альянс Украина, *Подробности нападения на ЛГБТ-вечеринку в Кривом Розе*, 31.08.2015, iprogai.org

¹¹ К. Ковальски, *В новой полиции Львова служит агрессивный гомофоб, готовый избивать геев до потери сознания*, 30.09.2015, iprogai.org

3. Політика¹²

На відміну від попередніх років, у 2015 традиційні гомофобні висловлювання та дії представників провідних українських політичних сил зіткнулися з протилежними, дружніми до ЛГБТ, висловлюваннями та діями не менш помітних політиків. Президентська партія Блок Петра Порошенка (БПП) стала першою політичною силою в українському парламенті, яка задекларувала і досить-таки послідовно дотримується політики захисту рівних прав для ЛГБТ.

Народні депутати від БПП Сергій Лещенко та Світлана Заліщук взяли участь у київському Марші рівності 6 червня. Також вони розробили і разом з народними депутатами Іванною Климпуш-Цинцадзе, Іриною Геращенко, Ігорем Гринівим, Марією Іоною, Іваном Мельничуком, Ольгою Черваковою, Віталієм Чепиногою, Владиславом Голубом, Володимиром Ар'євим, Олексієм Порошенком, Іриною Луценко, Мустафою Найємом (усі – Блок Петра Порошенка); Вікторією Сюмар, Леонідом Ємцем, Оленою Масоріною (усі – Народний фронт); Григорієм Немирею, Оленою Кондратюк (обидва – Батьківщина); Вікторією Пташник (Самопоміч) подали на розгляд парламенту поправку до Кодексу законів про працю, яка заборонила дискримінацію за ознаками СОГІ у трудових стосунках. Більшість цих народних депутатів є молодими проєвропейськими громадськими діячами, які прийшли у політику після перемоги Революції гідності. Серед досвідчених відомих політиків, які звертають увагу на проблеми захисту прав ЛГБТ, слід відзначити, насамперед, голову Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, заступника голови ВО "Батьківщина" Григорія Немирю, який навіть зробив відомого українського ЛГБТ активіста Богдана Глобу своїм помічником-консультантом.

Цікаво спостерігати еволюцію ставлення до проблем ЛГБТ, наприклад, Володимира Ар'єва. Так, у 2013 році він, тоді народний депутат від ВО "Батьківщина", голосував на сесії ПАРЄ проти Рекомендації 2021(2013) "Протидія дискримінації на підставі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності", а у своєму Фейсбуку стверджував, що ця резолюція була ухвалена тільки завдяки підтримки європейських соціалістів, до яких він приписував також надто непопулярних в Україні комуністів.¹³ У листопаді 2015 року Володимир Ар'єв у своєму Фейсбуку написав: "Я свідомо взяв гріх на душу і проголосував за поправку щодо недопущення дискримінації сексменшин при прийомі на роботу. Можете витирати об мене ноги, але це була умова для запровадження безвізового режиму з ЄС, яку більшість депутатів провалили. Так, можна бути чистоплюєм, коли в кишені є і диппаспорт, і п'ятирічна мультивіза, але я - за реальну, не декларативну євроінтеграцію для всіх, а не обраних. І цей процес пов'язаний з непростими рішеннями".¹⁴ На його прикладі ми бачимо, що досвідчені українські політики, хоча поки що не змінили свого ставлення до власне ЛГБТ людей, сформованого на основі гомофобних поглядів основних українських церков, але вже готові поступитися своїми упередженнями заради інтеграції України до сучасної Європи. "Нові" проєвропейські політики часто демонструють інше ставлення, яке практично не відрізняється від сучасної громадської думки країн ЄС – наприклад, вже згаданий Сергій Лещенко, коментуючи у Фейсбуку свою участь у Марші рівності, зауважив: "[...] це фото - ознака того, що Україна змінюється, а ЛГБТ-спільнота вперше змогла відкрито провести захід на захист своїх прав. Демократичні цінності виходять з підпілля. Подяка МВС, яка відчула важливість моменту та доклала багато зусиль для захисту ЛГБТ-прайду. Певен, що наступного разу небайдужих громадян буде ще більше, а хода ітиме Хрещатиком, а не Оболонською набережною".¹⁵

¹² У цьому розділі висвітлюється діяльність українських політиків, які не є офіційними представниками держави. Ми не включаємо до складу офіційних осіб депутатів парламенту та місцевих Рад, тому що вони репрезентують не державу, а своїх виборців, але включаємо керівників цих органів, тому що вони репрезентують весь цей орган влади або місцевого самоврядування; відповідно, діяльність голови Верховної Ради висвітлюється у попередньому розділі, а депутатів ВР – у цьому.

¹³ 27.06.2013, www.facebook.com/volodymyr.ariiev

¹⁴ 05.11.2015, www.facebook.com/volodymyr.ariiev

¹⁵ 06.06.2015, www.facebook.com/leshchenko.ukraine

Рис. 1. Учасники маршу рівності у Києві 6 червня 2015 р., зокрема, народні депутати С. Леценко (третій зліва) та С. Заліщук (шоста зліва у першому ряду).

Після минулорічного скандалу, коли партія "Демократичний альянс" відмовила у вступі до її лав відомому ЛГБТ активісту Богдану Глобі, настрої її лідерів (вочевидь, через неочікувано широкий розголос та засудження їхніх дій) змінилися. Зокрема, голова партії Василь Гацько в інтерв'ю повідомив, що "Насправді у нас немає жодних упереджень щодо сексуальних меншин. [...] У нас консервативні погляди на інститут родини. Та "Демальянс" не заперечує проти внесення змін до законодавства щодо антидискримінації сексуальних меншин. І взагалі ми не заперечуємо можливість урівняти права секс-меншин у багатьох сферах життя".¹⁶

В цілому, українські політики, як і раніше, намагаються, здебільшого, дистанціюватися від ЛГБТ питань. Відверто гомофобну і, зазвичай, агресивну позицію займають тільки радикальні українські націоналісти на кшталт членів партії "Свобода", "Правого сектору" та Ігоря Мосійчука, депутата Верховної Ради від Радикальної партії Олега Ляшка. Цей останній, зокрема, заявив: "[...] в запропонованих президентом Петром Порошенком змінах до Конституції забороняється дискримінація за сексуальною ознакою. Тобто, у випадку прийняття цих змін грішники-содоміти зможуть вільно пропагувати гомосексуалізм, бо якщо ім це заборонять (не надаватимуть дозволу на гей-паради, не допускать в телерадіоефіри, не даватимуть всиноворювати дітей...), то порушуватимуть Конституцію [...] Народні обранці мають знати, що якщо вони проголосують за ці зміни до Конституції і відкриють шлях до содомії то будуть відлучені від Церкви і Святого

¹⁶ Польсько-українській портал, Василь Гацько: «У нашій партії є представники сексуальних меншин. І це не заважає ні їм, ні партії», 03.11.2015, www.polukr.net

причастя та горітимуть в гієні огненій" (авторська орфографія оригінального повідомлення збережена при передруці, але саме воно було видалене з Фейсбуку).¹⁷

Інший скандально відомий народний депутат Володимир Парасюк запропонував відправити всіх представників ЛГБТ спільноти, які зберуться на Марш рівності у Києві, захищати державу в зону АТО. Також він додав, що в цілому підтримує ідею "Правого сектору" про заборону цього заходу, а український народ має перейняти не всі європейські цінності.¹⁸

Практика показує, що навіть політики з, умовно кажучи, "ліберального табору" – зокрема, президентської партії Блок Петра Порошенка – часто поділяють як погляди, так і пропагандистські кліше своїх політичних супротивників. Так, народний депутат від БПП Сергій Каплін стереотипно-гомофобним чином пояснив, чому він не підтримав заборону дискримінації за ознаками СОГІ: "Я знаю, що буде після цієї правки – вимога Європейського Союзу: ми Вам не дамо грошей, якщо не приймете закон про одностатеві шлюби. Це неприйнятно для суспільства. Ми не готові до цього ні морально, ні історично. Я ще можу змиритися із коханням між жінкою та жінкою, але не між чоловіком та чоловіком".¹⁹

Головні політичні опоненти правлячої коаліції, партія "Опозиційний блок", яка стала наступницею Партії регіонів, були більш одностайними та послідовними у своєму ставленні до ЛГБТ – вони відреагували на ухвалення антидискримінаційної поправки до трудового законодавства тим, що зареєстрували проект постанови про скасування цієї поправки.²⁰ Говорячи про Марш рівності, Народний депутат України від "Опозиційного блоку", голова партії "Центр", Вадим Рабінович висловив позицію, яка була характерною для більшості українських політиків всі останні роки: "Лично я считаю, что это противоестественно, никому не нужно и противоречит традиционным, культурным, религиозным и другим убеждениям людей, которые всегда исконно жили на этой земле. По-моему, такие парады – это не очень положительное явление для Украины. Но сейчас в мире такая тенденция, что тот, кто высказывает мнение, подобное моему, мешает развитию демократии ... Я человек традиционной ориентации, мне вообще не нравятся эти отклонения. Они противоречат основам существования общества. Хотя мы идем в Европу, а в Европе это основа существования. И в этом противоречии нужно немножко разобраться".²¹

Політики з "Правого сектору", інших ультраправих угруповань, та їхні прихильники у 2015 році поводитися і висловлювалися найбільш агресивно стосовно ЛГБТ. За напад на київський Марш рівності, у якому постраждало декілька десятків учасників та правоохоронців, було затримано 7 осіб, з яких 4 виявилися бійцями т. зв. Добровольчого українського корпусу "Правого сектору".²² Перед початком цього заходу на офіційному сайті "Правого сектору" з'явилися відкриті загрози будь-якими способами перешкодити його проведенню.²³ Заступник обласного голови "Правого сектора Миколаївщини" Ігор Юреско у офіційному листі до голови Миколаївської ОДА відкрито погрожував насильством при спробі місцевих ЛГБТ активістів вшанувати пам'ять героїв Небесної

¹⁷ ІА "Єдність", *Нардеп Мосійчук пообіцяв "гієну вогняну" усім, хто проголосує за заборону дискримінації ЛГБТ*, 30.06.2015, www.ednist.info

¹⁸ Ю. Сімакова, *В.Парасюк запропонував відправити представників ЛГБТ-спільноти до зони АТО*, 03.07.2015, www.unn.com.ua

¹⁹ В. Козуб, *Полтавський нардеп виступив проти геїв, але «за» лесбійок*, 17.11.2015, poltava.today

²⁰ Верховна Рада України – офіційний веб-портал, *Проект Постанови про скасування рішення Верховної Ради України від 12 листопада 2015 року про прийняття за основу та в цілому як закон проекту Закону України про внесення змін до Кодексу законів про працю України (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу)*, 13.11.2015, rada.gov.ua

²¹ ГОРДОН, *Вадим Рабінович о "Марше равенства": это противоестественно и никому не нужно*, 05.06.2015, gordonua.com

²² О. Рудоманов, *Чотири із семи підозрюваних у нападі на Марш рівності - члени "Правого сектору"*, 09.06.2015, ukr.lb.ua

²³ Це заява була згодом видалена з веб-сайту "Правого сектору", але зберіглася в інших джерелах, зокрема тут: 02.06.2015, www.facebook.com/RightSectorKm

сотні, поклавши квіти до пам'ятника на їхню честь.²⁴ Тодішній керівник "Правого сектору" народний депутат Дмитро Ярош завжди висловлювався обережніше своїх однодумців, але теж ніколи не приховував своїх гомофобних поглядів і намірів: "З огляду на щойно сказане, представники Військово-політичного руху "Правий сектор" будуть змушені відволіктися від інших справ, аби завадити реалізації планів ненависників родини, моралі та звичних уявлень про людину. Нам вистачає справ, проте обставини змушують звертати свою увагу і на це зло".²⁵ Олег Куцериб, кандидат у народні депутати України від "Правого сектору" на парламентських виборах 2014 р. у своєму фейсбуку навіть похвалився тим, як жорстоко побив двох чоловіків-геїв та ще двох людей, які намагалися їх захистити.²⁶ Не надто відставали від "Правого сектору" також традиційно гомофобні активісти ВО "Свобода" – зокрема, вони визнали свою відповідальність за напад на ЛГБТ фестиваль "ОдесаПрайд 2015".²⁷ За словами постраждалих від нападу на київський Марш рівності, депутат Київської обласної ради від ВО "Свобода", заступник голови цієї Ради Юрій Ноєвий координував дії нападників та особисто вдарив принаймні одного демонстранта.²⁸

²⁴ НикВести, *Николаевский "Правый сектор" пригрозил ЛГБТ-сообществу жестким отпором за попытку возложить цветы к памятнику Небесной Сотне*, 01.09.2015, nikvesti.com

²⁵ 04.06.2015, www.facebook.com/dyastrub

²⁶ Цей запис згодом був видалений з Фейсбуку, але зберігся в інших джерелах, наприклад, тут: ІА "Національний ЛГБТ-портал України", *Кандидат в народні депутати Олег Куцериб розповів як побив чотирьох людей, серед яких була гей-пара*, 14.07.2015, www.lgbt.org.ua

²⁷ Прес-служба Одеської обласної організації ВО "Свобода", *Свободівців, затриманих за присутність біля ЛГБТ-фестивалю, відпустили*, 15.08.2015, odesa.svoboda.org.ua

²⁸ К. Ковальски, *К нападениям на участников «Марша Равенства» причастен депутат, — адвокатка потерпевших*, 22.06.2015, iprodaa.org; Соцпортал, *Заступник голови Київської облради спровокував бійку на марші ЛГБТ*, 06.06.2015, socportal.info

4. МАС-МЕДІА І СУСПІЛЬСТВО

Дві головні ЛГБТ події 2015 року в Україні – проведення Маршу рівності у Києві та ухвалення парламентом антидискримінаційної поправки до трудового законодавства – привернули велику увагу вітчизняних мас-медіа та широкого загалу. Це сприяло розгортанню суспільної дискусії, насамперед, щодо необхідності та глибини реформування українського суспільства стосовно ЛГБТ питань у руслі європейської інтеграції, але також і щодо власне цих питань. Якщо ЗМІ продемонстрували тенденцію збереження та розвитку досить адекватного підходу до висвітлення таких тем, яка була характерною для них всі останні роки, то дискусії у пресі та інтернеті виявили, що процес поступового зниження упередженості та підвищення рівня толерантності і розуміння обговорюваних питань розгортається й серед української громадськості в цілому.

Хоча не можна не відзначити якісне зростання рівня толерантності, неупередженості та обізнаності з проблемами ЛГБТ серед українських журналістів за останні роки, деякі характерні для них професійні недоліки все ж таки інколи трапляються у мейнстрімовій пресі та електронних ЗМІ. Наприклад, одеське інтернет-видання "048.ua" у своїй статті, присвяченій фестивалю "ОдесаПрайд-2015", звинуватило організаторів заходу у "сепаратистській провокації", спираючись лише на слова ультраправих гомофобних активістів і не спитавши самих організаторів фестивалю (хоча вже після виходу цієї статті редакція видання погодилася надати їм слово).²⁹ Деякі репортажі про проведення Маршу рівності у Києві, як ось трапилося у випадку ранкової програми "Абзац!" на Новому каналі,³⁰ явно страждали на тенденційність та псевдосенсаційність. Досі у пресі широко використовується некоректна термінологія щодо ЛГБТ на кшталт "гомосексуаліст" замість "гомосексуал", "нетрадиційна орієнтація" замість "гомосексуальна орієнтація", "гомосексуальність" тощо. 28 листопада 2015 року Проект "Без кордонів" громадської організації Центр "Соціальна дія" презентував звіт за результатами моніторингу мови ворожнечі в українських ЗМІ у 2014 р. ЛГБТ зайняли п'яте місце за кількістю згадувань (після українців, росіян, чеченців і "вихідців з Кавказу") серед 424 зафіксованих випадків використання "мови ворожнечі".³¹

Перипетії проведення Маршу рівності та ухвалення антидискримінаційної поправки до трудового законодавства виявили нові тенденції в українському суспільстві – помітне зростання обізнаності щодо ЛГБТ та підтримки захисту їх інтересів серед відомих громадських фігур і широкого загалу. Соціологічні дані за грудень 2014 року показували, що українці розділилися на три приблизно рівні частини щодо свого ставлення до законодавчої заборони дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації – тих, хто підтримує це, не підтримує, і тих, хто не може визначитися. Соціологічне дослідження "Молодь України – 2015", проведене компанією GfK Ukraine у 2015 році, показало, що серед української молоді віком від 14 до 35 років 45% не хотіли би жити по сусідству з гомосексуалами (для порівняння: поруч із ромами не хотіли би жити 54%, з ВІЛ-інфікованими – 33%, з мусульманами – 19%).³² Публікації різних видань³³ та записи у соціальних мережах створювали у ЛГБТ активістів враження³⁴, що відомі громадські та культурні діячі часто ставляться до проблем ЛГБТ з розумінням та підтримкою.

²⁹ 048.ua – Сайт міста Одеси, *Сепаратисти готують Одесу к новым испытаниям. На этот раз "гей-парадом"*, 09.08.2015, www.048.ua

³⁰ Новий Канал, *Почему милиционеры стали главными участниками марша секс-меньшин? – Абзац!* – 8.06.2015, 08.06.2015, www.youtube.com

³¹ Без кордонів, *Проект "Без Кордонів" оприлюднив звіт за результатами моніторингу мови ворожнечі в українських ЗМІ у 2014 р.*, 01.12.2015, noborders.org.ua

³² І. Волосевич, С. Герасимчук, Т. Костюченко, *Молодь України – 2015*, 2015, с. 8, www.gfk.com

³³ Див., наприклад, Ю. Макаров, *Мораль і моралісти*, 09.07.2015, tyzhden.ua; *Новое время, Белозерская, Ерема и другие известные украинцы рассказали, как относятся к легализации однополых браков*, 23.11.2015, nv.ua

³⁴ Л. Собески, *Золотая середина*, 30.07.2015, urogai.org

Деякі ЛГБТ активісти навіть вирішили на власному досвіді перевірити "вуличний" рівень толерантності пересічних українців до публічних проявів одностатевого кохання – у Вінниці така акція відбувалася без будь-яких проблем³⁵, тоді як у Києві її учасники все ж таки зіткнулися з гомофобною агресією, але після цілої години безперешкодної прогулянки центром Києва, взявшись за руки.³⁶ Інший факт, який ілюструє ставлення широкого загалу до ЛГБТ питань: із трьох пікетів під будинком Одеської ОДА, які відбулися одночасно 12 серпня 2015 року і разом налічували приблизно 180 учасників, найменшим був саме пікет проти проведення ЛГБТ заходу (Маршу рівності) – не більше 10 осіб, решта присутніх протестували проти зовсім інших подій.³⁷

³⁵ Гей-альянс Україна, *Вінниця пройшла тест на толерантність*, 07.09.2015, progai.org

³⁶ Е. Сафонов, *Скрытая камера: Как реагируют на геев в Киеве*, 22.07.2015, birdinflight.com

³⁷ УНІАН, *В Одесі мітингують проти проведення гей-фестивалю та розміщення штабу ВМС у Будинку профспілок*, 12.08.2015, www.unian.ua

5. ЦЕРКВИ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Великі українські церкви та релігійні об'єднання залишаються головним – фактично, єдиним суспільно важливим – джерелом підтримання і поширення гомофобних упереджень, а також розпалювання ворожнечі та підтримки дискримінації проти ЛГБТ в Україні. Останніми роками вони намагалися якомога далі дистанціюватися від ЛГБТ проблем, особливо на тлі процесу європейської інтеграції України. Саме так вони поводитися і на початку 2015 року – наприклад, у ситуації навколо проведення Маршу рівності в Києві, – але реальна "загроза" ухвалення законодавчих положень, які би захистили українців від дискримінації за ознаками СОГІ, примусила їх різко підвищити свою гомофобну риторичку і активність у другій половині цього року.

Коли на початку літа журналісти звернулися до провідних українських церков з проханням прокоментувати загрози з боку "Правого сектору" завадити проведенню Маршу рівності в Києві, офіційний представник УПЦ (МП) єпископ Климент заявив, що його церква, хоч і засуджує сам Марш, однак вважає, що такі питання не можуть вирішуватися за допомогою насильства. Його колега з УПЦ КП архієпископ Євстратій відмовився коментувати звернення до церкви з обох боків (організаторів і супротивників Маршу), водночас підтримавши позицію міського голови Віталія Кличка (який закликав організаторів заходу скасувати його проведення). Представники УГКЦ взагалі не захотіли коментувати цю подію.³⁸ Натомість 15 червня представники Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій оголосили свої пропозиції до нової Конституції України, серед яких було збереження визначення шлюбу як сімейного союзу між чоловіком і жінкою.³⁹ Довідавшись, що переважну більшість цих пропозицій Конституційною комісією було відхилено, глава УГКЦ верховний архієпископ Святослав звернувся до голови Конституційної комісії, голови Верховної Ради України, Володимира Гройсмана з листом, у якому знову засудив "аморальні" та "неприродні" одностатеві партнерства і наголосив на "необхідності врахування у той чи іншій спосіб засад самобутності та традиційних для українських громадян принципів людських взаємовідносин, відображених у пропозиціях Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій до Конституції України".⁴⁰ Цікаво, що, судячи з інформації, розміщеної на сайті ВРЦіРО, 22 липня з тим самим текстом до Володимира Гройсмана, а також президента України Петра Порошенка, звернулася вже вся Рада у повному складі.⁴¹

Крім одностатевих шлюбів, іншою смертельною загрозою для України основні вітчизняні церкви вважають захист від дискримінації за ознаками СОГІ. Традиційно ця проблема дуже хвилює патріарха Філарета (УПЦ КП), за ініціативами якого керівні органи цієї церкви постійно ухвалюють звернення до державної влади з закликами не допустити заборони такої дискримінації; у 2015 році така позиція черговий раз була підтверджена від імені Синоду УПЦ КП: "Церква стривожена спробами прийняти в українському парламенті закон, який би забороняв так звану дискримінацію за "сексуальною орієнтацією", та закликає парламентарів утриматися від схвалення подібних законодавчих ініціатив".⁴² Перед самим голосуванням у парламенті антидискримінаційної поправки до трудового законодавства патріарх Філарет запропонував законодавцям замість чіткої заборони дискримінації за ознаками СОГІ заборонити дискримінацію за незрозумілою ознакою "ставлення до статевих відносин", щоб запобігти навіть згадці про сексуальну орієнтацію та

³⁸ Т. Козак, *Мэр, президент и представители УПЦ – о праве геев провести Марш и угрозах Правого сектора*, 05.06.2015, *nv.ua*

³⁹ Інститут релігійної свободи, *Рада Церков пропонує розширити в Конституції цінності сім'ї та права на життя*, 13.06.2015, *www.irs.in.ua*

⁴⁰ Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви, *Глава УГКЦ у справі змін до Конституції України звернувся до Голови Верховної ради України*, 16.07.2015, *news.ugcc.ua*

⁴¹ Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, *Рада Церков застерігає владу від зазіхання на сімейні цінності в новій Конституції*, 22.07.2015, *vrciro.org.ua*

⁴² Українська Православна Церква Київський Патріархат, *Журнал № 24 Засідання Священного Синоду Української Православної Церкви Київського Патріархату*, 27.07.2015, *www.cerkva.info*

ґендерну ідентичність в українському законодавстві (патріарх, очевидно, не знає, що ці поняття вже декілька років існують в українському правовому полі).⁴³ Хоча народний депутат Павло Унгурян встиг зареєструвати відповідний альтернативний законопроект, він був автоматично відхилений після успішного голосування за згадану поправку. Відразу після її ухвалення свою незгоду висловив глава УГКЦ верховний архієпископ Святослав: "Небезпека полягає в тому, що насправді терміни "ґендерна ідентичність і сексуальна орієнтація" належать до так званої ідеології ґендеру і стають небезпечним прецедентом для українського законодавства".⁴⁴ Невдовзі представники Ради церков і релігійних організацій України провели спеціальну прес-конференцію, на якій одногосно засудили та закликали президента ветувати ухвалений закон.⁴⁵

Цікаво, що запекло і послідовно опираючись забороні дискримінації проти ЛГБТ, українські церкви так само послідовно заперечують власні дії: "Ми не виступаємо за дискримінацію осіб, які вважають себе гомосексуалістами";⁴⁶ "Від імені Церкви категорично відкидаю звинувачення у підтримці дискримінації";⁴⁷ "Рада церков, і всі конфесії, які до неї входять, виступають проти дискримінації за будь-якими ознаками, в тому числі, за ознакою сексуальної орієнтації [...] В своїх релігійних постулатах ми маємо інші погляди, але що стосується функціонування держави – тут питань не може бути".⁴⁸

Яким саме чином основні церкви України виступають проти дискримінації, проілюструвало колективне звернення керівників християнських конфесій Одеси до мера міста з проханням не допустити проведення Маршу рівності.⁴⁹

⁴³ Українська Православна Церква Київський Патріархат, *Щодо заборони у Трудовому кодексі дискримінації за будь-якими ознаками*, 07.11.2015, www.cerkva.info

⁴⁴ Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви, *Блаженніший Святослав про внесення депутатами Верховної Ради України антидискримінаційної норми в трудове законодавство*, 13.11.2015, news.ugcc.ua

⁴⁵ ІА Інтерфакс-Україна, *Церкви та релігійні організації України закликають президента накладати вето на дискримінаційні поправки до КЗпП*, 19.11.2015, interfax.com.ua

⁴⁶ Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, *Декларація ВРЦіРО про негативне ставлення до явища гомосексуалізму та так званих одностатевих шлюбів*, 15.05.2007, vrciro.org.ua

⁴⁷ Див. виноску 43.

⁴⁸ Протоієрей Олекса Петрів, представник УГКЦ у Секретаріаті ВРЦіРО, *Стенограма засідання Робочої групи з прав людини Конституційної комісії*, 02.10.2015

⁴⁹ ІА Одеса-медиа, *Представители одесских церквей выступили против проведения гей-парада*, 12.08.2015, odessamedia.net

6. ЛГБТ СПІЛЬНОТА

Українська ЛГБТ спільнота, яка останніми роками стає все помітнішою, наразі стикнулася з новими викликами, головними з яких є різке зростання гомофобного насильства та скорочення фінансування ЛГБТ ініціатив з боку донорів, а надто у сфері боротьби з ВІЛ/СНІД серед чоловіків, які мають секс з чоловіками. Чималий вплив на зростання помітності та суспільного інтересу до ЛГБТ питань мали проведення Маршу рівності у Києві та його заборона в Одесі, ухвалення антидискримінаційної поправки до Кодексу законів про працю, а також висвітлення у ЗМІ питань щодо захисту прав ЛГБТ, поширення одностатевих шлюбів і т. ін. у країнах Заходу.

Можливості місцевих ЛГБТ спільнот значно підсилюються завдяки проекту Queer Home, що реалізується "Гей-альянсом Україна". За останні два роки ця всеукраїнська громадська організація відкрила сім ком'юніті-центрів під такою назвою у великих містах України: в Києві, Одесі, Кривому Розі та Житомирі – у 2014 році, а у Харкові, Вінниці та Запоріжжі – у 2015. "Queer Home – это площадка для общения, встреч, личностного и творческого развития. Здесь рады всем толерантным людям, не разделяющим окружающих по признаку гендерной идентичности и сексуальной ориентации. В Queer Home всегда можно интересно, познавательно, полезно и безопасно провести время", – так описується призначення цього проекту на його веб-сторінці.⁵⁰ Тривожними сигналами стали напади груп невідомих молодиків у масках на квір-хоуми в Одесі (15 серпня) та у Кривому Розі (30 серпня). Нападники у Кривому Розі, які спричинили суттєву шкоду приміщенню ком'юніті-центра та його відвідувачам⁵¹, так і не були знайдені, тоді як в Одесі нападники відразу були затримані міліцією, а невдовзі відповідальність за цю акцію взяло на себе місцеве відділення ВО "Свобода".⁵²

Користуючись доступом до місцевої ЛГБТ спільноти, який надає мережа квір-хоумів, "Гей-альянс Україна" та Центр "Наш світ" за підтримки шведської урядової агенції SIDA та неурядової організації RFSL почали у 2015 році дворічний проект, об'єднавши свої можливості з метою покращення моніторингу дискримінації та насильства проти ЛГБТ і правового захисту ЛГБТ на місцях.

Найбільш помітними ЛГБТ заходами у 2015 році стали "КиївПрайд 2015" і "ОдесаПрайд 2015". Київський форум, який у 2015 проводився вже вчетверте, відбувся цілком успішно, за винятком Маршу рівності, проведенню якого намагалися завадити міська влада, міліція та радикальні українські націоналістичні угруповання – однак, і цей захід все ж таки відбувся. Під час нападу агресивних гомофобів на Марш постраждали декілька осіб – зокрема, був важко поранений один з правоохоронців (він отримав осколкове поранення шиї, і не стік кров'ю тільки завдяки екстреній допомозі з боку учасників мирної ходи).⁵³ Активісти української ЛГБТ спільноти організували збір коштів на лікування поранених міліціонерів, і за два тижні назбирали 45 тис. гривень, які й були передані постраждалим правоохоронцям.⁵⁴

⁵⁰ Гей-альянс Україна, Проект Queer Home, *urogai.org*

⁵¹ М. Демур, *На Queer Home Кривбасс было совершено нападение*, 30.08.2015, *urogai.org*

⁵² Див. виноску 27

⁵³ Подробности, *Участники Марша равенства спасли жизнь раненому милиционеру*, 07.07.2015, *podrobnosti.ua*

⁵⁴ О. Горчинська, *Публічний камінг-аут. Три історії про те, що означає бути геєм чи лесбійкою в Україні*, 19.11.2015, *nv.ua*

ОдесаПрайд, який відбувався у 2015 році вперше, натомість, зіткнувся із запеклим спротивом з боку головних ворогів української ЛГБТ спільноти – провідних церков і радикальних ультраправих націоналістичних угруповань, на боці яких також беззастережно виступили міська влада і міліція. За допомогою безсумнівно протизаконного судового рішення міська влада заборонила проведення Маршу рівності, а не зумівши заборонити за допомогою суду решту фестивальных заходів, вдалася до тиску на орендодавців, які стали масово відмовляти організаторам прайду у наданні вже обговорених послуг. Організаторам вдалося більш-менш упоратися з цими проблемами та навіть домовитися з активістами "Правого сектору" та "Автомайдану", що ті утримають своїх прихильників від насильства. Але, як вже було зазначено вище, приміщення квіркоуму, де проходили фестивальные заходи, все ж таки зазнало нападу з боку прихильників іншого гомофобного угруповання – ВО "Свобода".⁵⁵

Рис. 2. Українські ЛГБТ активісти під час пікетування Верховної Ради.

Велику суспільну увагу до проблем ЛГБТ привернув процес ухвалення Верховною Радою поправки до трудового законодавства, яка заборонила дискримінацію за ознаками СОГІ та була частиною зобов'язань України згідно з Планом дій з лібералізації візового режиму між Україною та ЄС. Примітною подією у цьому процесі стало пікетування Верховної Ради з вимогою до депутатів ухвалити потрібну поправку, в якому взяли участь багато ЛГБТ активістів.⁵⁶ Врешті-решт, як стало відомо з джерела в ЄС, саме завдяки діям громадськості (в тому числі, ЛГБТ спільноти) Україна змогла отримати позитивне рішення щодо виконання цього Плану дій: "Ми не можемо дати негативну рекомендацію через українську громадськість. Вони за останні шість місяців зробили так багато – йдеться і про вуличні акції, і про тиск громадянського суспільства, щоб змусити парламент прийняти необхідні закони".⁵⁷ Успішно продовжується та поширює сферу діяльності проект Friendly Doctor ("Дружній лікар") Всеукраїнської благодійної організації "Точка опори", за

⁵⁵ К. Ковальски, *Об ОдессаПрайде — с эмоциями и без*, 18.08.2015, urogau.org

⁵⁶ Громадське телебачення, *#UA101010: Під Радою вимагають ухвалення "візових" законів*, 10.11.2015, hromadske.tv

⁵⁷ A. Rettman, *Ukraine '3%' away from EU visa-free green light*, 07.12.2015, euobserver.com

допомогою якого ЛГБТ люди можуть отримати безкоштовну консультацію лікаря-спеціаліста у дружній атмосфері, а також пройти безкоштовне експрес-тестування на захворювання, які передаються статевим шляхом.⁵⁸ Окрім кабінетів, які вже працювали у Києві, Дніпропетровську та Одесі, у 2015 році відкрилися нові у Херсоні та Харкові.⁵⁹ Після довгої судової тяганини ВБО "Точка опори" пододала неочікуваний рецидив гомофобії з боку Державної реєстраційної служби України, яка довго відмовлялася зареєструвати інформаційний проект "Національний ЛГБТ-портал України" як інформаційне агентство під абсолютно протиправними приводами.⁶⁰

Асоціація ЛГБТ "ЛіГА", успішно розвиваючи мережу свої представництв у регіонах України, 1-6 вересня провела у Миколаєві "Дні рівності і гордості", які включали спортивні, культурні та громадські заходи.⁶¹

Благодійний фонд "Гендер Зед" провів у Запоріжжі кампанію з протидії дискримінації ЛГБТ під гаслом "Кохання переможе ненависть", зокрема, шляхом розміщення соціальної реклами на бігбордах.⁶² Один з плакатів, який був розміщений біля військової частини, організатори акції були вимушені прибрати на прохання командування цієї частини.

Рис. 3. Один з плакатів акції "Кохання переможе ненависть" у Запоріжжі.

Громадська організація "Інсайт" весь 2015 рік підтримувала функціонування ЛГБТ шелтеру в Києві, де могли отримати тимчасовий притулок і допомогу ЛГБТ люди, які опинилися в скрутній життєвій ситуації, зокрема, вимушені переселенці з окупованих територій Криму і Донбасу. 10-13 грудня 2015 р. ГО "Інсайт" під егідою Коаліції з протидії дискримінації в Україні, в партнерстві з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та за підтримки Норвезького Гельсінського

⁵⁸ friendlydoctor.org

⁵⁹ ІА "Національний ЛГБТ-портал України", У Харкові відкрився кабінет Friendly Doctor, 07.12.2015, www.lgbt.org.ua

⁶⁰ ІА "Національний ЛГБТ-портал України", Мін'юст відкликав скаргу проти ВБО "Точка опори", 20.01.2016, www.lgbt.org.ua

⁶¹ Асоціація ЛГБТ "ЛіГА", З 1 по 6 вересня 2015 року у Миколаєві Громадська організація «Асоціація ЛГБТ «ЛіГА» організувала правозахисний захід «Дні рівності та гордості» для спільноти ЛГБТ, 09.02.2016, www.lgbt.mk.ua

⁶² Радіо "Свобода", У Запоріжжі проходить кампанія з протидії дискримінації представників ЛГБТ-спільноти, 04.08.2015, www.radiosvoboda.org

Комітету і міністерства закордонних справ Норвегії, провели черговий Фестиваль Рівності, в рамках якого відбулося багато культурних заходів.⁶³

22-24 жовтня ГО "Інсайт" провела міжнародну конференцію "Трансгендерність у соціальному та медичному контексті", на якій вперше в Україні на такому рівні були обговорені питання, що стосуються життя трансгендерів, за участі самих трансгендерів.⁶⁴ За допомогою ГО "Інсайт", а також Громадянської ініціативи "Т-ема" були також отримані важливі судові рішення за позовами трансгендерів, які оскаржували окремі положення наказу № 60 від 03.02.2011 р., що регулює питання зміни статевої належності. Представниці ГІ "Т-ема" також увійшли до робочої групи з розробки стандартів медичної допомоги на тему "Транссексуалізм", які мають незабаром замінити собою вищезгаданий наказ № 60 МОЗ України.⁶⁵

Варто зазначити, що через закритість ЛГБТ спільноти від широкого загалу (яка пояснюється поширеною в українському суспільстві гомофобією) складалося враження, нібито українські ЛГБТ переймаються винятково власними питаннями і зовсім не беруть участь у вирішенні загальнонаціональних проблем. Відповіддю на необґрунтовані звинувачення ЛГБТ спільноти у непатріотичності та ухилянні від виконання свого громадянського обов'язку у цей важкий для країни час стали публікації на веб-порталі "Гей-альянса Україна" про історії геїв у лавах української армії, які б'ються з ворогом у зоні АТО.⁶⁶

Рис. 4. Солдат української армії Олег, відкритий гей, на захисті Батьківщини у зоні АТО.

⁶³ Фестиваль рівності, equalityfest.org.ua

⁶⁴ Ю. Франк, *Первая трансгендерная конференция в Киеве: как это было*, 22.11.2015, www.insight-ukraine.org

⁶⁵ NGO Civic Initiative Т-ема, ОО "ГІ "Т-ема" ініціювала розробку нових медичних стандартів по темі "Транссексуалізм"

⁶⁶ К. Ковальски, *"Я гей, я был в АТО, я видел смерть, и я — патриот своей страны"*, 19.01.2016, iproga.u.org

7. ДИСКРИМІНАЦІЯ І НАСИЛЬСТВО ПРОТИ ЛГБТ

У 2015 р. в Україні Центром "Наш світ" був задокументований 71 випадок дій (інцидентів і злочинів) на ґрунті гомофобії та трансфобії, дискримінації та інших порушень прав ЛГБТ. Найбільша кількість випадків трапилася у Києві (17), Одесі (12), Запоріжжі та області (11), Дніпропетровську та області (8), Житомирі та області (6) і у Харкові та області (5). Крім цього, по 2 випадки було зафіксовано в Івано-Франківську, Чернівцях та Вінниці і по 1 випадку у Львові, Херсоні, Черкасах, Чернігівській, Полтавській областях та в окупованому Луганську. В цьому розділі загальна кількість зареєстрованих випадків і кількість виявлених порушень прав ЛГБТ можуть відрізнятися, тому що на деякі випадки припадає більш ніж одне порушення.

7.1. Дії на ґрунті ненависті щодо ЛГБТ

Як і в попередні роки, найбільша кількість випадків (53) стосується дій на ґрунті ненависті щодо гомосексуальних осіб. 45 з них можна охарактеризувати як *злочини ненависті*, а 8 інших – як *інциденти, вчинені на ґрунті ненависті* (менш серйозні правопорушення, ніж кримінальні злочини). У 6 з цих випадків були зафіксовані прояви *мови ворожнечі* (виділені курсивом терміни наведені відповідно до класифікації ОБСЄ⁶⁷). Були відзначені такі види порушень (див. таблицю 1):

Таблиця 1. Дії на ґрунті ненависті щодо ЛГБТ.

Види порушень	Кількість
Образи, приниження людської гідності	29
Фізичне насильство різних ступенів тяжкості	32
Сексуальне насильство та домагання	2
Грабїж	11
Розбій	1
Здирство, шантаж	5
Незаконне збирання, розголошення та загрози розголошення конфіденційної інформації	15
Вбивство	6
Погроза вбивством	1
Погроза зброєю	1
Напади на ЛГБТ заходи та місця їх проведення	6
Тероризм	1
Нанесення збитку майну ЛГБТ організацій	2

За нашими оцінками, у 2014 та 2015 роках суттєво зросла кількість дій на ґрунті ненависті до ЛГБТ, причому за рахунок важких злочинів, зокрема, вбивств, нанесення тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень, нападів на ЛГБТ заходи та ком'юніті-центри з використанням зброї та вибухових речовин. Чоловіки-геї знову часто стають жертвами пограбувань. У багатьох великих містах діють молодіжні угруповання, що заманюють через Інтернет геїв на зустрічі та розправляються там з ними. Переважна більшість постраждалих через різні причини не хочуть відстоювати свої права.

⁶⁷ Докладніше див., наприклад, БДІПЛ/ОБСЄ, *Злочини на ґрунті ненависті: попередження та реагування*, 2015, с. 15-17, www.osce.org

Найбільший суспільний резонанс викликав організований напад 6 червня 2015 р. декількох десятків молодиків на учасників Маршу рівності та міліцію, яка його охороняла. У результаті використання нападниками вибухівки постраждало близько 10 правоохоронців, а через "полювання" на учасників Маршу з боку нападників після демонстрації постраждало ще 9 осіб із числа демонстрантів.

Рис. 5, 6. Напад на правоохоронців під час проведення Марш рівності, Київ, 6 червня 2015 р.

Рис. 7. Правоохоронець, тяжко поранений під час нападу на Марш рівності, Київ.

Рис. 8. Напад на бар "Лібертін", Одеса.

Від нападу гомофобно налаштованих угруповань постраждали офіси та співробітники ЛГБТ організацій в Одесі та Кривому Розі. У цих містах також були здійснені напади на закриті місця відпочинку для геїв і лесбійок. Так, 20 липня під дверми одеського бару "Лібертін" було підірвано бойову гранату (поранення зазнав охоронець), а наприкінці серпня відвідувачі гей-вечірки у Кривому Розі були побиті двома десятками молодиків у масках, чий лідер, навпаки, не приховував обличчя: ним виявився Антон Кравченко – один із керівників криворізького "Автомайдану" (одного з рухів, які протистояли режиму колишнього президента Януковича).

З початку 2015 року в Україні відбулося принаймні шість вбивств на ґрунті гомофобії, а більше десятка геїв отримали різного тілесні ушкодження ступеня тяжкості. Злочинці знайомилися із чоловіками у соціальних мережах під виглядом геїв, а під час зустрічі грабували та били (чи вбивали) своїх жертв. Вбивства на ґрунті гомофобії сталися у Луганську, Харкові, Києві, Житомирі, Львові та Одесі.

Кейс 587

10 грудня в Одесі декількома ударами ножа було вбито 30-річного гея прямо у нього вдома. З вбивцею він познайомився на сайті знайомств і привів до себе у квартиру. Вбивцю було затримано "на горячому", слідство досі триває.

Рис. 9, 10. Постраждалий та офіс після нападу на ЛГБТ організацію у Кривому Розі 30 серпня 2015 р.

Кейс 553

30 серпня групою близько десяти осіб було здійснено напад на офіс громадської ЛГБТ-організації у Кривому Розі. Вигукуючи гомофобні гасла на кшталт "смерть підорасам", вони потрощили все, що трапилось під руки – меблі, оргтехніку, – та закидали приміщення димовими шашками. Декілька волонтерів організації, які на той час знаходилися у приміщенні, зазнали тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, а один з них опинився у лікарні. Активісти оцінюють лише матеріальні збитки від нападу у суму близько 4000 грн.

7.2. Стосунки з правоохоронними органами

За 2015 рік було задокументовано 18 випадків, які свідчать про факти порушень щодо ЛГБТ із боку правоохоронних органів. Найчастіше міліція порушувала такі права (див. таблицю 2):

Таблиця 2. Порушення прав ЛГБТ з боку правоохоронних органів.

Порушені права (якими діями)	Кількість
Право на ефективні засоби правового захисту (відмова у захисті прав, неналежне виконання функцій із захисту прав)	10
Право на свободу та особисту недоторканність (порушення процесуальних норм, фізичне насильство, вимагання, перевищення влади та службових повноважень)	9
Свобода від дискримінації (образи і приниження людської гідності)	7
Право на повагу до приватного життя (незаконний збір конфіденційної інформації та її поширення)	4
Катування	1

Одним з поширених видів порушень з боку правоохоронних органів щодо ЛГБТ була відмова у захисті прав або неналежне виконання своїх службових обов'язків. Так, наприкінці серпня під час нападу на гей-вечірку у Кривому Розі присутні там співробітники міліції не вжили жодних дій, щоби припинити насильство проти відвідувачів. Окрім того, згідно з інформацією сайту "Гей-Альянс Україна" лідер нападників Антон Кравченко навіть заявив, що міліція була повідомлена ним про цю "операцію".

Також криворізькі правоохоронці не поспішають розслідувати напад на офіс ЛГБТ організації, скоєний тієї ж доби (див. опис кейсу 553 вище). Більше того, як вбачається з матеріалів кримінального провадження, вони вважають це "сваркою на ґрунті особистих неприязних стосунків" між побитим волонтером і одним із нападників (якого постраждалий до цього навіть не

бачив), а не злочином, скоєним проти громадської організації з мотиву гомофобії. До речі, керівникові цієї організації лише наприкінці грудня вдалося зареєструвати заяву про напад на організацію.

7.3. Судочинство

Право на справедливий суд було порушено принаймні двічі. В одному випадку Одеський окружний адміністративний суд ухвалив завідомо неправосудне рішення, заборонивши у серпні проводити публічні заходи фестивалю Одеса Прайд 2015. В іншому випадку, який стався у м. Прилуки (Чернігівська обл.), чоловікові-гею, обвинуваченому у розповсюдженні порнографії через провокацію з боку міліції, на час слідства та судового процесу, який тривав до березня 2015 року, не було надано державного захисника.

Крім того, українськими судами в 2015 р. було винесено вкрай м'які вироки по двом злочинам, скоєним на ґрунті гомофобії: підпал столичного кінотеатру "Жовтень" у жовтні 2014 р. та вбивство гея у Харкові в січні того ж року. Логіка суддів стає зрозумілою з матеріалів справ: виявляється, що вони вважають мотив гомофобії такою обставиною, що не посилює, а навпаки, пом'якшує покарання.

7.4. Зайнятість

У трудовій сфері було зафіксовано 4 випадки порушення прав ЛГБТ. У всіх випадках потерпілі зазнали упередженого ставлення з боку керівництва через свою сексуальну орієнтацію та були вимушені покинути місце роботи. В одному з цих випадків гомосексуал зазнав ще й тривалого цькування з боку колег.

Кейс 582

Влітку 2015 р. 27-річний Сергій, який працює на одному з великих криворізьких підприємств, неодноразово отримував образи та погрози бути звільненим з боку свого безпосереднього керівника у зв'язку зі своєю "нетрадиційною" сексуальною орієнтацією, про яку той став здогадуватися. Останню розмову з Сергієм на цю тему він закінчив погрозою: "Якщо я дізнаюся, що ти підорас, звільню к х** собачим".

Кейс 538

Наприкінці грудня 2014 р. 34-річному Андрію довелося звільнитися з одного зі столичних підприємств через неприйнятну атмосферу, яка склалася в колективі відносно нього, коли колеги випадково дізналися про його "нестандартну" орієнтацію. З тієї ж причини керівник припинив виплачувати йому ту частину заробітної платні, яка видавалася робітникам "у конвертах" і складала левову частку доходів Андрія від цієї роботи. Під час з'ясування з начальником питання зарплати, той заявив Андрію, що "не собирается обсуждать проблемы предприятия с тем, кто балуется под хвостик".

7.5. Освіта

Три випадки дискримінаційного ставлення було зафіксовано у сфері освіти: в одному випадку, з боку учнів, в іншому – з боку адміністрації, та ще в одному – з боку учнів та адміністрації.

Кейс 533

На початку 2015 року був відзначений випадок трансфобних утисків в одному з вищих навчальних закладів м. Дніпродзержинськ. Спочатку трансгендерна (MtF) студентка протягом декількох місяців піддавалася цькуванню з боку співкурсників (наприклад, прямо на заняттях їй підпалили волосся, а викладач зробив вигляд, що не помітив цього), а коли вона поскаржилася ректорові закладу, той, знаючи про конфлікт, сказав: "Тобі треба змінитися. Таких, як ти, не люблять. Ти просто хворий". У підсумку жертва була вимушена змінити місце навчання.

Кейс 583

Впродовж року 19-річний Андрій, студент одного із коледжів Харківщини, піддавався цькуванню та залякуванню з боку групи студентів через свою сексуальну орієнтацію. Зокрема, у його бік лунали погрози на кшталт "Ты пидор – вас убивать надо!". Втомившись терпіти таку напружену атмосферу, Андрій звернувся до заступниці директора закладу зі скаргою, на що вона відповіла: "Ну, а что мы можем сделать? Ты сам привлекаешь к себе внимание манерными жестами, мелированными волосами и необычной одеждой", – і нічого не стала робити.

7.6. Охорона здоров'я

У медичній сфері було зафіксовано 2 випадки, пов'язані з образами людей гомосексуальної орієнтації з боку медичних працівників.

Кейс 530

У січні 2015 р. заступник головного лікаря Чернівецького СНІД-центру прилюдно образив чоловіка-гея у зв'язку з його гомосексуальною орієнтацією, чим розголосив приватну інформацію пацієнта.

Кейс 551

У лютому 2015 р. двоє гомосексуалів зазнали образ і принижень у зв'язку зі своєю сексуальною орієнтацією з боку медичного персоналу травм пункту однієї із лікарень Дніпропетровська (що на вул. Героїв Сталінграда) після того, як звернулися туди за медичною допомогою після нападу гомофобної банди.

7.7. Доступ до товарів і послуг

Дискримінація ЛГБТ у сфері споживання спостерігалася у трьох випадках, що було пов'язано з гомофобним ставленням з боку обслуговуючого персоналу та орендодавця.

8. СТАНОВИЩЕ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Територія України, окупована російськими військами та найманцями (тобто, Крим і південна частина Донецької та Луганської областей), залишається зоною беззаконня та свавілля. Становище ЛГБТ на цій території відразу після її окупації стало абсолютно нестерпним, і за останній рік ситуація тільки погіршувалась.

Навіть у Криму, де немає військових дій, будь-які публічні прояви гомосексуальності або трансгендерності опинилися під фактичною забороною та зустрічають вкрай агресивне ставлення з боку як окупаційної російської влади, так і її добровільних помічників. Хоча окупаційна влада Криму та Севастополя заборонила будь-які ЛГБТ заходи ще відразу після початку окупації, у 2014 році⁶⁸, на початку 2015 року різноманітні "російські громади" півострова створили рух "Антимайдан", головним завданням якого було задекларовано підтримку Путіна, боротьбу з "антиросійськими силами", корупцією на місцях, "чванливістю і хамством окремих чиновників", "гей-парадами", а також пропагування православних свят. Один з організаторів цього руху Владімір Тюнін пообіцяв, що їхнім ворогам "Надо будет, и по голове дадим".⁶⁹

Ще гірше становище ЛГБТ, які залишаються на окупованій частині Донбасу. Самопроголошена влада т.зв. "народних республік" розважається тим, що пише "закони", які декларують їхні погляди – так, "парламент ЛНР" обговорює проект "Сімейного кодексу", який забороняє одностатеві шлюби.⁷⁰ У дійсності, будь-які "закони" все одно не мають жодного сенсу в цій зоні абсолютного беззаконня. Олександр, гей з окупованої Горлівки (Донецька область) свідчить: "Я не ЛГБТ-активіст і ніколи не брав у цьому участі. Зараз у нас люди сидять на жопі, з ЛГБТ тут не жартують. Гомосексуальність карається підвалами та примусовими роботами, так що ніхто не кричить, що він гей – це стрьомно".⁷¹

⁶⁸ Центр "Наш світ", Рада ЛГБТ організацій України, *Від розпачу до надії. Становище ЛГБТ в Україні у 2014 р.*, 2015, с. 28

⁶⁹ *Новости Крыма, Крымский «Антимайдан» будет бороться с гей-парадами*, 19.02.2015, news.allcrimea.net

⁷⁰ Луганский Информационный Центр, *Проект Семейного кодекса ЛНР предусматривает запрет однополых браков* – Карякин, 12.10.2015, lug-info.com

⁷¹ О. Сімончук, *"Гомосексуальність карається підвалами": як живуть ЛГБТ у терористичній "ДНР"*, 11.12.2015, www.lgbt.org.ua

9. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

З ухваленням Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року українська влада взяла на себе зобов'язання щодо вироблення законодавства і державних політик, які би поклали край дискримінації та нерівності ЛГБТ людей в Україні. Нам залишається лише побажати досягнення намічених цілей, а також офіційного прийняття всіх тих законодавчих документів, підготовка яких передбачена у цьому Плані.

Крім законодавчих реформ з наближення України до сучасних європейських стандартів із захисту прав та інтересів ЛГБТ, негайного вирішення потребує проблема гомофобного насильства. Правоохоронні органи в процесі своєї реформи мають так само перейняти досвід та ставлення до цієї проблеми своїх колег із розвинених країн Заходу. В цілому наші рекомендації залишаються майже без змін, тому що на початок 2016 року єдиним суттєвим кроком на шляху досягнення ефективної рівності для ЛГБТ стало ухвалення законодавчої заборони на дискримінацію за ознаками СОГІ у Кодексі законів про працю. Таким чином,

1. **Верховній Раді України** рекомендується усунути всі положення в українському законодавстві, які призводять до дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, зокрема, у статті 74 "Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі" та статті 91 "Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою", а також відповідні положення статті 211 "Особи, які можуть бути усиновлювачами" Сімейного кодексу України. Ми також рекомендуємо українському парламенту ухвалити закон про реєстроване партнерство для одностатевих сімейних пар. У процесі реформування українського законодавства сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність мають завжди згадуватися явним чином як ознаки, захищені від дискримінації та розпалювання ворожнечі та ненависті. Гомофобні/трансфобні мотиви скоєння злочину мають бути визначені як обтяжливі обставини у статтях 161, 121, 122, 126, 127, 129, 293, 296 Кримінального кодексу України.
2. **Президенту і Кабінету Міністрів України, а також Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини** рекомендується ухвалювати державні політики з подолання нерівності, дискримінації, виховання толерантності та взаємоповаги в суспільстві, завжди явним чином згадуючи в них сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність як захищені ознаки, а ЛГБТ – як уразливу групу.
3. **Кабінету Міністрів України** рекомендується виконати першочергові пропозиції щодо виконання Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи CM/Rec(2010)5, викладені в спеціальному Звіті за результатами виконання Україною цієї рекомендації⁷².
4. Зокрема, **Міністерству охорони здоров'я України** рекомендується
 - внести зміни до наказу МОЗ № 60 від 03.02.2011 р. "Про удосконалення надання медичної допомоги особам, що потребують зміни (корекції) статевої належності" і до наказу МОЗ № 479 від 20.08. 2008 р. "Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем" відповідно до пропозицій Ради ЛГБТ-організацій України, викладених у листі на ім'я Міністра охорони здоров'я України (вих. № 01-11/12-ЛГБТ від 14.11.2012 р.);
 - організувати ревізію всіх навчальних посібників та інших навчальних і методичних матеріалів для медичних навчальних закладів з метою приведення їх у відповідність до вимог МКХ-10 з метою усунення згадок про гомо- і бісексуальність як про захворювання, психічний розлад, сексуальну перверсію тощо. Крім цього,

⁷² Центр "Наш світ", Підсумковий звіт з виконання Україною Рекомендації CM/Rec(2010)5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Про заходи з боротьби проти дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності» (Центр "Наш світ", Київ, 2012), с. 6, gay.org.ua

забезпечити, щоб нові навчальні матеріали перевірялися на предмет коректного висвітлення проблематики сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.

5. **Міністерству внутрішніх справ України** рекомендується регулярно проводити з особовим складом освітні заходи з формування толерантного ставлення та неприпустимості порушення прав людини відносно ЛГБТ, а також (спільно з органами прокуратури) ретельно і неупереджено розслідувати випадки порушення прав людини відносно ЛГБТ з боку співробітників поліції та притягати винних до відповідальності.
6. **Органам державної влади та їх представникам** рекомендується взяти до уваги й надалі у своїй роботі керуватися принципом, закріпленим у ст. 35 Конституції України, який вказує, що "церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви", а також, що "жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова".
7. **Представникам органів державної влади та місцевого самоврядування** рекомендується не допускати та засуджувати публічні прояви гомофобії, дотримуватися принципів поваги, рівності та недискримінації для всіх соціальних груп.

Українським ЗМІ та журналістам рекомендується використовувати ілюстративний ряд, відповідний змісту матеріалу, а також уникати вживання некоректних термінів і дискримінаційної лексики щодо ЛГБТ.

10. МЕТОДИКА ТА АВТОРИ ЗВІТУ

Основними джерелами інформації для цього звіту були моніторингова мережа Центру "Наш світ" і загальнодоступні ЗМІ, насамперед, електронні. Результати наших досліджень не можна вважати статистично репрезентативними з точки зору кількісних соціологічних даних, але ми стверджуємо, що вони цілком адекватно відображають сучасне становище ЛГБТ людей в Україні, принаймні, з точки зору української ЛГБТ спільноти. Державні інституції, крім Уповноваженого ВРУ з прав людини, практично не проводять моніторингу і не збирають відомостей щодо питань, пов'язаних з дотриманням прав та інтересів цієї соціальної групи населення України, тому більш вірогідної статистики та аналітики з цих питань, ніж та, що публікується українськими ЛГБТ і правозахисними організаціями та окремими активістами, просто не існує. Гарантією правдивості та репрезентативності нашої інформації є багаторічний досвід нашої громадської роботи з українською ЛГБТ спільнотою, співпраця з провідними вітчизняними та міжнародними правозахисними організаціями та власний життєвий досвід як пересічних українських ЛГБТ громадян – ми пишемо про те, що відчуваємо і бачимо навколо себе в повсякденному житті.

Наша діяльність спрямована як на ЛГБТ спільноту, так і на українське суспільство в цілому. Зараз ми фокусуємо свої зусилля на такому:

- Моніторинг порушень прав ЛГБТ.
- Юридична допомога та консультування для жертв дискримінації та "злочинів ненависті" на ґрунті сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності.
- Правова просвіта ЛГБТ спільноти.
- Адвокація захисту рівних прав для ЛГБТ на законодавчому та політичному рівні.
- Стратегічне судочинство.
- Підтримка ініціативних місцевих груп, мобілізація ЛГБТ спільноти на місцевому рівні.

Центр "Наш світ" є співзасновником Ради ЛГБТ організацій України (що наразі об'єднує переважну більшість українських ЛГБТ організацій) та входить до Коаліції з протидії дискримінації в Україні – асоціації різноманітних громадських організацій та окремих активістів, які ставлять своєю метою просування рівності та подолання дискримінації в українському суспільстві.